

**Antti Ronkainen ja Juri Mykkänen (toim.), *Vapiseva Eurooppa*
– mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta?**

Tampere: Vastapaino, 2019, 244 s.

Vapiseva Eurooppa; mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta? on kokoelma puheenvuoroja Euroopan ja EU:n tulevaisuudesta. Teos pyrkii analysoimaan eurooppalaisen liberalismien etsikko-aikaa viimeaikaisten poliittisten murrosten keskellä. Valitettavasti teos ei suoranaisesti vastaa otsikossa asettamaansa kysymykseen monista ansiokkaista luvuistaan huolimatta. Teosta voikin lukea sarjana hyviä puheenvuoroja, mutta kokonaisuutena se olisi kaivannut lisää toimitustyötä.

Teos kärsii epäyhtenäisestä rakenteesta, jossa eri teemojen yhdistely onnistuu vain osittain. Johdannossa toimittajat esittävät kirjan käsittelevän neljää teemaa. Nämä ovat maahanmuutto, poliittisen keskustan aseman heikkeneminen ja radikaalien puolueiden nousu, yhteisvaluutta euron kehitys sekä EU:n asema ja identiteetti muuttuvassa maailmanpolitiikassa (s. 9–14). Teoksesta jää kuitenkin vaikutelma, että todellisuudessa tämä jaottelu pitää paikkansa vain toisen ja kolmannen teeman, poliittisen keskustan murroksen ja yhteisvaluutta euron osalta. Erikseen maahanmuuttoa ja EU:n globaalia asemaa tarkastelevia lukuja on kirjassa vain yksi kutakin. Kirjan temaattinen jaottelu vaikuttaakin hieman keinotekoiselta.

Toimittajien mukaan teoksen kokoava teema on eurooppalaisen liberalismien etsikkoaika (s. 15). Valitettavasti eurooppalaista liberalismia ei erikseen määritellä teoksessa, vaan sen ymmärtäminen jää pitkälti lukijan vastuulle. Tätä tehtävää ei helpota teoksen lukujen erilaisuus. Tulkinat liberalismista jäävät useissa luvuissa implisiittisiksi. Teos olisikin hyötynyt yhtenäisemmästä analyttisestä viitekehuksesta, joka kuljettaisi punaista lankaa johdonmukaisemmin sen läpi.

Teos alkaa bulgarialaisen politiikan tutkijan Ivan Krastevin luvulla ”Pakolaiskriisi, eli miksi historia ei päättynytkään”. Tämä on kirjan ainoa suoranaisesti maahanmuuttoa käsittelevä osuus. Krastevin mukaan rajoituksia ja kontrollia painottava vastaus turvapaikanhakijoiden kasvaneeseen määrään on tuonut esiin, miten Euroopan unionin julkisesti ylläpitämät universaalit ihmisoikeudet on jätetty toissijaisiksi. Erityisen voimakkaasti maahanmuutto- ja pakolaisvastaisuus näkyy Itä-Euroopassa. Krastev huomauttaa, että tämän ilmiön taustalla vaikuttaa Itä-Euroopan taloudellinen kurjistuminen, jonka keskellä monet EU:n itäiset jäsenmaat kohtaavat maahanmuuton sijasta enemminkin maastamuuttoa.

Lukijalle jää hieman epäselväksi, analysoiko Krastev eurooppalaisia aateperinteitä, vai kansalaisten asenteita ja jäsenmaiden harjoittamaa politiikkaa. Krastevin tyyli on esseististä pohdintaa, jossa hän nostaa esiin anekdootteja ja irrallisia huomioita. Monet hänen ajatuksensa ja huomionsa ovat kiinnostavia, mutta tekstistä on vaikeaa erottaa selkeää argumenttia.

Teoksen toisessa luvussa Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin tutkija Katalin Miklóssy analysoi EU:n itäisten jäsenmaiden oikeusvaltiotilannetta ja demokratian ongelmia. Hän haastaa luvussaan kolme väitettä Itä-Euroopan tilanteesta. Ensinnäkin hänen mukaansa Unkarissa ja Puolassa, mutta myös muissa Itä- ja Kaakkois-Euroopan maissa tapahtuva demokratian heikkeneminen ei ole vain väliaikainen notkahdus muilta osin hyvässä kehityksessä. Toiseksi, EU:n mahdollisuudet vaikuttaa tähän kehitykseen ovat heikot. Kolmanneksi, tämä kehitys ei johdu populistien tai Putinin Venäjän vaikutuksesta.

Miklóssy osoittaa, miten perustava ongelma näiden virheellisten tulkintojen taustalla on otaksoma yhteisistä käsitteistä. Käyttäen ”oikeusvaltion” käsitettä esimerkkinä, Miklóssy havainnollistaa, miten itäisessä Euroopassa vaikuttava konservatiivisen oikeusvaltion käsite poikkeaa olennaisilta osin liberaalin oikeusvaltion käsitteestä. Siinä, missä liberaalin oikeusvaltiokäsitteen keskiössä ovat kansalaisvapaudet, perustuslaillisuus ja sananvapaus, painottaa konservatiivinen oikeusvaltion käsite valtion suvereenia valtaa alueellaan (s. 50–51). Lisäksi Miklóssy tuo esiin, miten Länsi-Euroopassa ei ole ymmärretty, kuinka paljon instituutioiden ja asenteiden jatkuvuutta EU:n itäisissä jäsenmaissa ilmenee.

Teoksen kolmannessa luvussa professori Heikki Paloheimo analysoi Euroopan sosialidemokraattisten puolueiden heikentynyttä kannatusta. Sosialidemokraattisten puolueiden aseman heikkeneminen kytkeytyy laajemmin eurooppalaisten puoluejärjestelmien ja yhteiskuntien muutokseen. Paloheimo esittää selkeän ja sujuvan yhteenvedon sosialidemokraattisten puolueiden historiasta, liikkuen toisen maailmansodan jälkeisistä valtapuolueista 1970–1980 lukujen murrokseen, kolmannen tien politiikkaan ja edelleen nykyiseen heikkenemiseen. Paloheimon tekstissä yhdistyvät hyvin empiiriset nyanssit ja näistä vedettävät laajemmat johtopäätökset.

Teoksen neljännessä luvussa aatehistorian dosentti Jouko Jokisalo tarkastelee radikaalien oikeistopuolueiden nousua Euroopassa. Hänen mukaansa radikaalit oikeistopuolueet ovat Euroopassa ainoa todellinen vaihtoehto nykyjärjestelmälle. Jokisalon mukaan radikaalioikeiston nousun taustalla on uusliberaalin kapitalismin kriisi, jonka seurauksena hän näkee globaalin ympäristökriisin, eriarvoistumisen ja jopa fasismin uhkan. Jokisalon teksti poikkeaa muista teoksen luvuista melko latautuneella ilmaisullaan. Tekstin ajoittain lähes saarnaava tyyli on raskasta luettavaa. Jokisalo ei kunnioita lukijan kykyä vetää omia johtopäätöksiään. Lisäksi hän yrittää sisällyttää samaan lukuun tavattoman laajoja teemoja aina ympäristökriisistä globaaliin eriarvoistumiseen ja äärioikeiston nousuun. Hieman tarkempi tekstin fokusointi ja vähemmän julistava kielenkäyttö puhuttelisivat paremmin kriittistä lukijaa tämän sinänsä tärkeän teeman kohdalla.

Teoksen viidennessä luvussa yliopistolehtori Emilia Palonen ja yliopistotutkija Tuija Saresma analysoivat populististen liikkeiden yhtäläisyyksiä ja eroja. He tarkastelevat populismia ilmiönä, joka ilmenee sekä kansallisessa että ylikansallisessa kontekstissa. Yhdistävinä tekijöinä näille erilaisille populismin ilmentymille he nostavat esiin eliitinvastaisuuden, anti-intellektualismin, EU-kriittisyyden ja naisvihan.

Palonen ja Saresma määrittelevät populismin merkityksistä tyhjäksi ei-ideologiaksi, jolle on ominaista jako ”meihin” ja ”muihin” (s. 112). He esittävät mielenkiintoisen havainnon siitä, miten erilaiset populistiset liikkeet ovat yhtäältä vahvasti sidoksissa kansalliseen kontekstiinsa, mutta samalla ne ilmentävät kansalliset rajat ylittäviä trendejä. Kirjoittajat pohtivat tätä kansallisuuden ja ylirajaisuuden tematiikkaa ansiokkaasti. He havainnollistavat miten hyvinkin erilaisista konteksteista nousevat ja osittain jopa vastakkaisia tavoitteita ajavat puolueet, kuten Suomen Perussuomalaiset tai Italian Lega Nord muistuttavat strategialtaan ja tyyliltään toisiaan.

Palosen ja Saresman tekstistä välittyy kuitenkin ongelmallinen rinnastus populismin ja kansallismielisen oikeistopopulismin välillä. Vaikka heidän otsikkonsa on ”Kansallinen ja ylirajainen populismi: eliitinvastaisuutta, anti-intellektualismia, EU-kriittisyyttä ja naisvihaa”, koskee heidän analyysinsä käytännössä ainoastaan kansallismielistä oikeistopopulismia. He kyllä mainitsevat, että myös vasemmistossa on ylirajaisia populistisia liikkeitä, todeten samalla

kuinka on mielenkiintoista, ettei Etelä-Euroopan vasemmistopopulismille ole syntynyt vastinetta pohjoisessa (s. 113–114). Toteamuksesta ei kuitenkaan seuraa analyysia siitä, miksi näin on. Samalla lukijalle jää epäselväksi, yhdistävätkö Palosen ja Saresman korostamat piirteet myös vasemmistopopulistisia puolueita.

Teoksen kuudennessa luvussa yliopistotutkija Timo Miettinen analysoi eurooppalaisen talouspolitiikan historiaa ja taustoja. Miettisen mukaan euroalueen talouspolitiikkaan vaikuttaa merkittävällä tavalla saksalaisesta aateperinnöstä kumpuava ordoliberalismi, joka korostaa sääntöperusteista markkinataloutta. Miettinen jäljittää kiinnostavasti ordoliberalismin taustoja ja vaikutuksia euroalueen syntyyn ja nykyiseen hallintaan. Tämän aateperinnön vaikutukset euroalueen hallinnassa ovat ristiriitaisia ja arvaamattomia. Käytännössä euroalueen koossa pitämiseksi vaaditut toimet ovat toistuvasti haastaneet ordoliberalismin keskeisiä opinkappaleita. Miettinen esittää kolme tulevaisuusskenaariota euroalueelle. Hänen mukaansa edessä on joko tiivistyvä integraatio, integraation pysähtyminen tai jopa asteittainen purkautuminen.

Teoksen seitsemännessä luvussa väitöskirjatutkija Antti Ronkainen analysoi Euroopan keskuspankin roolia osana eurokriisin ratkaisua ja myöhemmin euroalueen taloudellista hallintaa. Ronkaisen mukaan EKP on siirtynyt kapealla mandaatilla varustetusta keskuspankista kohti angloamerikkalaista perinnettä, jossa keskuspankilla on aktiivinen rooli osana euroalueen taloudellista hallintaa. Tämä muutos ei ole käynyt kitkattomasti, vaan se on saanut osakseen kovaa kritiikkiä erityisesti Saksan suunnalta. EKP:n aktiivisempi rooli on vienyt sitä yhä kauemmas erityisesti Saksan sille sovittlemasta lähinnä hintavakaudesta vastaavan keskuspankin mallista. Ronkaisen mukaan edessä on tilanne, jossa euroalueen jäsenmaiden yhteistyön vaikeudet pakottavat EKP:n jatkamaan aktiivista toimintaansa euroalueen hallinnassa myös tulevaisuudessa.

Teoksen kahdeksannessa luvussa Ulkopoliittisen instituutin ohjelmajohtaja Juha Jokela tarkastelee EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehitystä muuttuvien suurvaltasuhteiden maailmassa. Jokela kuvaa hyvin, miten EU:n asema maailmanpolitiikassa on muuttunut merkittävästi hyvin lyhyessä ajassa. Vuonna 2003 laadittu EU:n turvallisuusstrategia syntyi aivan erilaiseen maailmaan kuin kolmetoista vuotta myöhemmin vuonna 2016 julkaistu EU:n globaalistrategia. Ajatukset normatiivisesta vallasta ja sääntöperustaisen maailmanjärjestyksen ylivoimaisuudesta ovat joutuneet ahtaalle kiristyvän suurvaltakilpailun edessä. Jokelan tekstistä käy ilmi, miten EU pyrkii vastaamaan Venäjän, Yhdysvaltojen ja Kiinan esittämiin haasteisiin ulkopoliittikan saralla. Ainakin toistaiseksi näyttää siltä, että usein havaittu kuilu EU:lle asetettujen odotusten ja sen toimintakyvyn välillä on edelleen vahvasti läsnä.

Teoksen yhdeksännessä luvussa Ulkopoliittisen instituutin johtaja, Teija Tiilikainen analysoi eurooppalaisen federalismin historiaa ja vaikutuksia tämän päivän Euroopan integraatioon. Tiilikainen osoittaa, mistä eurooppalaisen federalismin historiallinen tausta rakentuu sekä miksi ja missä federalismia on eri aikoina kannatettu tai vastustettu. Hän esittää, että federalismista on tullut osa Euroopan integraation arkea, mutta aatteellista federalismia esiintyy EU:ssa nykyään melko vähän. Sen sijaan pragmaattisista federalistisista ratkaisuista ja tasapainoilusta yhtäältä vahvojen yhteisten instituutioiden ja toisaalta jäsenmaiden päätösvallan välillä on tullut pysyvä osa EU:n toimintalogiikkaa.

Teoksen kymmenennessä luvussa historiantutkija Juhana Aunesluoma luo katsauksen EU:n suurimpien jäsenmaiden Saksan ja Ranskan suhteen historiaan. Aunesluoman mukaan tämä suhde on Euroopan integraation dynamiikan kannalta täysin keskeinen. Hänen mukaansa

Saksan ja Ranskan välinen yhteistyö ulottuu jo selvästi toista maailmansotaa edeltäneelle ajalle. Aunesluoman mukaan keskeinen osa Saksan ja Ranskan välisen suhteen dynamiikkaa on juuri maiden erilaisuus ja tästä syntyvät jännitteet. Maiden välinen suhde on siinä määrin institutio-
nalisoitunut, että sitä pidetään yllä ja sen merkitys säilyy eri muodoissaan muuttuvista historiallisista tilanteista huolimatta. Tämä tulkinta valaisee hyvin, miksi Saksan ja Ranskan yhteistyökyky on kaikessa ristiriitaisuudessaankin välttämätöntä Euroopan tulevaisuuden kannalta.

Teoksen päättävässä yhdennessätoista luvussa Sonja Amadae ja Henri Aaltonen pohtivat kansallismielisten populistien eurooppalaiselle keskustaoikeistolle asettamaa haastetta ja Euroopan liberaalien kohtaloa. He esittävät Euroopan poliittiselle keskustalle kolme kysymystä, jotka koskevat Euroopan poliittisen ja taloudellisen integraation suhdetta, talouspolitiikan tasavertaisuutta ja pankkijärjestelmän roolia taloudellisessa integraatiossa. Amadae ja Aaltonen tarkastelevat tärkeitä teemoja, mutta valitettavasti heidän varsinainen argumenttinsa jää epäselväksi. He peräänkuuluttavat yhdenvertaisempaa taloudellista kehitystä sekä uusliberaalin talouspolitiikan haastamista, kytkien nämä kehityskulut myös Suomeen. Valitettavasti heidän kirjoittamansa luku olisi kaivannut huolellisempaa toimitustyötä. Nyt tärkeät teemat hukkuvat osittain epäselvään ilmaisuun ja irrallisiin huomioihin.

Vapiseva Eurooppa on kokoelma pääosin hyviä tai jopa erinomaisia puheenvuoroja keskeisistä Euroopan ja EU:n tulevaisuuteen vaikuttavista poliittisista ilmiöistä ja kehityskuluista. Teoksen vahvuutena on moniäänisyys ja erilaisten näkökulmien sekä aihealueiden esittely. Yksittäisinä puheenvuoroina monet teoksen luvuista ovat varsin hyviä. Tämä moninaisuus on kuitenkin myös heikkous, sillä teos ei muodosta yhtenäistä kokonaisuutta.

Teoksen otsikossa esitetään kysymys – mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta. Teos kuitenkin vastaa tähän kysymykseen vain osittain. Lisäksi teoksen lähtökohdaksi otettua ajatusta eurooppalaisen politiikan kaaoksesta olisi voitu perustella vahvemmin. Miten tämä kaaos muistuttaa tai ei muistuta Euroopan kohtaamia aikaisempia murroksia? Näitä ovat esimerkiksi 2000-luvulla EU:ta kohdannut perustuslaillinen kriisi, EU:n itäisiä ja läntisiä jäsenmaita jakanut terrorismin vastainen sota, EU:n lähinaapurustossa 1990-luvulla käydyt Jugoslavian hajoamisodot tai vaikkapa kolme vuosikymmentä sitten tapahtunut kylmän sodan päättyminen.

Teoksesta välittyikin hieman kiireellä tehty vaikutelma. Teos olisi kaivannut yhteenvetolu-
kua, jossa sen keskeiset johtopäätökset olisi koottu johdannossa esitettyjen teemojen mukaisesti. *Vapiseva Eurooppa* olisi hyötynyt myös vahvemmassa toimitustyöstä ja kokonaisuuden hiomisesta. Vaikka suuri osa teoksen teksteistä on laadukkaita, on joukossa myös selvästi heikompia lukuja. Erityisesti Jouko Jokisalon sekä Sonja Amadaen ja Henri Aaltosen tekstit olisivat kaivanneet enemmän toimitustyötä jo pelkästään kielenhuollon osalta.

Epäyhtenäisyydestään huolimatta *Vapiseva Eurooppa* sisältää joukon erinomaisia asiantuntijapuheenvuoroja Euroopan ja EU:n tulevaisuuden kohtalonkysymyksistä. Teosta voi suositella luettavaksi kenelle tahansa näistä teemoista kiinnostuneelle.